

TÜRKİYE - ÇİN

ETKİ ANALİZİ KARŞILAŞTIRMALI ARAŞTIRMA PROJESİ VE ÇALIŞTAYI | 1. ETAP

Kovid-19 Sonrası Yeni Paradigmalar;
Kuşak ve Yol, Ticaret, Turizm, Yatırım, Finans ve Teknoloji

TASAM

TÜRKİYE STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
TURKISH ASIAN CENTER FOR STRATEGIC STUDIES

www.tasam.org

TÜRKİYE - ÇİN
KOVID-19 SONRASI YENİ PARADİGMALAR;
Kuşak ve Yol, Ticaret, Turizm, Yatırım, Finans ve Teknoloji
STRATEJİK RAPOR (TASLAK)

İÇİNDEKİLER

Giriş	1
Diplomatik İlişkiler	3
Ekonomik İlişkiler.....	4
Üretme - Satın Alma	14
Kovid-19 Sonrası Finansal İşbirliği	16
Küresel/Bölgesel Gelişmelerin Türkiye - Çin İlişkilerine Olası Etkileri	16
Güvenlik İlişkileri	23
Öneriler	24
Katkıda Bulunanlar	26

TÜRKİYE - ÇİN

KOVİD-19 SONRASI YENİ PARADİGMALAR; Kuşak ve Yol, Ticaret, Turizm, Yatırım, Finans ve Teknoloji

STRATEJİK RAPOR (TASLAK)

Giriş

Rapor; Çin ile Türkiye arasındaki ticaretin Türkiye'nin diğer ülkelere olan ihracatına ve ticaretine - verilere dayalı - etkisi, iki ülke arasındaki kültürel/finansal/ticari işbirlikleri ve ilişkilerin Kovid-19 sonrası "Kuşak ve Yol İnisyatifi" altında ne yönde şekillenebileceğinin farklı alternatif yaklaşımlarla araştırılmasını hedeflemiştir.

Ancak, raporun amacı sadece Çin'den Türkiye'ye yapılan ithalatın Türkiye'nin diğer ülkeler ile olan ihracatındaki etkisinin analiz edilmesi değil, ayrıca turizm, yatırım, finans ve teknoloji sektörlerindeki fırsatların gün yüzüne çıkarılması ve Kovid-19 sonrası Türkiye - Çin ilişkilerinin siyaset ve güvenlik gibi boyutlarda da analiz edilmesidir.

Türkiye 80 milyonluk nüfusu, büyüyen ve gelişen ekonomisi, Afro-Avrasya ana kıtası ortasında sahip olduğu jeostratejik konumu, Avrupa, Karadeniz, Kafkaslar, Asya, Orta Doğu ve Afrika ülkeleri ile sahip olduğu tarihî, siyasi ve kültürel bağları, Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası alanda gittikçe artmakta olan aktivitesi, NATO, AGİT ve CICA gibi örgütlerin önemli üyelerinden biri olması ve son dönemde geliştirdiği aktif dış politikası ile uluslararası alanda gittikçe önem kazanan bir aktör hâline gelmiştir.

Çin Halk Cumhuriyeti ise yüzölçümü, 1,4 milyarlık nüfusu, sanayileşme ve teknolojiye elde ettiği ilerleme, büyüyen ve gelişen ekonomisi, doğal kaynakları, Birleşmiş Milletlerdeki veto gücü, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) içindeki yeri ve dış politikada geliştirdiği stratejilerle hızla büyüyen ve dünyanın ortaklık kurmak için yoğun çaba sarf ettiği bir güç hâline dönüşmüştür.

Türk - Çin ilişkileri İpek Yolu vasıtasıyla çok köklü bir tarihi arka plana sahip olup, M.Ö. 2000'lere dayanmaktadır. İkili temaslar, İpek Yolu vasıtasıyla 1400'lere kadar yoğun şekilde canlılığını korumuştur. Bununla birlikte, iki ülke arasında diplomatik ilişkiler Soğuk Savaş dönemi zorunlulukları nedeniyle ancak 1971 yılında tekrar tesis edilebilmiştir. Yakın geçmişe kadar uyumun ve işbirliğinin egemen olduğu zamanlar nispeten az olmuştur.

Son dönemde, her iki ülke kritik öneme sahip uzun vadeli çıkarların sürdürülebilirliği açısından etkili bir stratejik işbirliği geliştirmektedir. Çok boyutlu şekillenen dünya güç sistematiği içerisinde Çin - Türkiye ilişkilerinin ideal bir noktaya taşınabilmesi için askerî ve kültürel boyut ayrı bir öneme haizdir.

Türkiye ve Çin, Orta Asya ile Orta Doğu'da **jeopolitik ve güvenlik alanlarında** ortak çıkarlara sahiptirler. **Enerji güvenliği ve gittikçe artan terörist faaliyetler** göz önüne alındığında, bu bölgelerde barış ve güvenliğin sağlanması her iki ülkenin çıkarları için gereklidir.

Çin'in küresel etki potansiyeline sahip "Kuşak ve Yol İnisiyatifi" de Türkiye ve çevresi için önemli yapısal perspektifler içermektedir. Geline nokta; ticaret dengesizliği merkezli gelişmeler nedeni ile istenen sıçramayı yapamayan ekonomik hedeflerin ikili ve çok taraflı analizi ve yeni radikal parametreler geliştirilmesi karşılıklı bağımlılığın gerçek potansiyelini ortaya çıkaracaktır.

Salt ticaret dışında; turizm, yatırım, finans, teknoloji ve güvenlik kapasitesi gibi alanlarda mevcut olan sınırsız potansiyele odaklanan, her iki tarafın da önceliklerine empati yapan bir yaklaşımla; etki analizli karşılaştırmalı araştırma yapılması ve akabinde tüm aktörleri bir araya getiren çalıştayla sonuçların ve görüşlerin olgunlaştırılması ilk etap olarak esas alınmıştır.

Proje'nin amacı, sorun alanlarını ihmal etmeden yeni dönemde Çin ve Türkiye ikili ilişkilerindeki fırsatlar ve tamamlayıcılık ilişkisini stratejik bir bakış açısı ile Türk ve Çin karar vericilerine yönelik olarak ortaya koymak ve kurumsal, entelektüel bir zemin inşa etmektir.

Ana Tema

**Türkiye - Çin | Kovid-19 Sonrası Yeni Paradigmalar;
Kuşak ve Yol, Ticaret, Turizm, Yatırım, Finans ve Teknoloji**

Alt Temalar

Ticaret Dengesi Etki Analizi

Öncelikli Sektörel İşbirliği ve Yatırım Perspektifleri

Finans Kapasite Analizi ve Fırsatlar

"Kuşak ve Yol İnisiyatifi" ile Olası Türk Koridoru

Şi Jinping Diplomasisi Üzerine Düşünceler

Teknoloji, Güvenlik ve Savunma Sanayii

İkili, Çok Taraflı Ortaklıklar; Altyapı ve Müteahhitlik

Diplomatik İlişkiler

İki ülke arasındaki karşılıklı ilişkiler tarih boyunca rekabetçi bir zeminde gelişmiştir. Uyumun ve işbirliğinin egemen olduğu dönemler nispeten az olmuştur. Çin'in 1979 yılında dışı açılma politikasının başlamasının ardından Türkiye ile Çin arasında üst düzey ziyaretler de gerçekleşmeye başlamış, ancak 1985'ten sonra istikrarlı süreç takip edilememiştir.

Çin, 2003'ün ilk yarısı itibarıyla Japonya ve Güney Kore'yi geçerek Asya-Pasifik ülkeleri arasında Türkiye'nin en büyük ticari partneri hâline gelmiştir. Ticaret hacminin artmasına paralel olarak, iki ülke arasındaki ilişkiler ivme kazanmış, 2009'dan itibaren de her alanda optimum seviyeye ulaşmıştır. 2010 yılında iki ülke başbakanlarının stratejik işbirliği belgesine onay vermesi üzerine stratejik işbirliği düzeyine yükseltelen iki ülke ilişkileri, karşılıklı üst düzey ziyaretlerin artması ile hareketlilik kazanmış ve ayrı bir boyuta yükselmiştir.

Türkiye ve Çin'in son dönemde yakaladıkları büyüme hızları iki ülkeyi ekonomik anlamda da birbirini daha fazla dikkate almaya zorlamaktadır. Çin için Türkiye; Balkanlar ve Avrupa'ya çıkış kapısı, Orta Doğu ve Orta Asya'da iyi bir ekonomik ortaktır. Türkiye ise Çin'i siyasi, ekonomik ve güvenlik ile ilgili alanlarda karşılıklı ilişkilerin güçlendirilmesi gereken bir partner olarak görmektedir. Türkiye, Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme konusunda da Çin'in işbirliğine özel bir önem atfetmektedir. Bu bağlamda Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) büyük önem arz etmektedir.

Nitekim Çin ve Rusya ile diğer üye ülkelerin desteği sayesinde Türkiye, 6-7 Haziran 2012 tarihinde Pekin'de düzenlenen ŞİÖ Devlet Başkanları Zirvesi'nde oybirliğiyle diyalog ortaklığına kabul edilmiştir. 26 Nisan 2013 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'ne ŞİÖ'nün "diyalog ortağı" statüsü tanınmasına ilişkin muhtıra imzalanmıştır. Söz konusu belge, diyalog ortağı Türkiye ile ŞİÖ arasında başta bölgesel güvenlik, terörle mücadele, uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçların önlenmesi ile ekonomik ve kültürel alanlar olmak üzere çeşitli konularda işbirliğinin geliştirmesini öngörmektedir. Bu sayede Türkiye, uluslararası ticaretten güvenlik işbirliğine kadar pek çok alanda ilişkilerini daha iyi bir noktaya taşıyabileceğini düşünmekte ve ASEAN gibi uluslararası örgütlerle ilişkilerini yoğunlaştırmayı amaçlamaktadır.

Türkiye, Kıbrıs başta olmak üzere diğer uluslararası sorunlarda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyesi olan Çin'in desteğini önemsemektedir. Çin'in - Kıbrıs da dâhil olmak üzere - Türkiye'nin hassasiyet duyduğu konularda daha duyarlı tavır almaya çalıştığı, izleyen dönemde Türkiye'nin uluslararası platformlarda artan etkisine paralel BM, G20, ASEAN ve ŞİÖ gibi örgütler bünyesinde iki ülke arasında siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlikle ilgili alanlarda işbirliği zeminini geçmişe göre daha da güçlendirilebilecektir.

Ekonomik İlişkiler

Ekonomik ilişkilerdeki en ciddi sorun Türk dış ticaretinde makasın giderek Çin lehine açılmasıdır. Ekonomik ve ticari ilişkilerin hükümetler düzeyinde mercek altına alınmasına yol açan bu durum; gerçek potansiyelin ortaya çıkmasını ve karar verme mekanizmalarında sağlıklı kararlar alınmasını engellemektedir.

Çin'in dış ticarete kendine özgü avantajları yanında, Türk iş insanlarının Çin'e yatırım yapma konusunda çekingen davranmaları da sorunu derinleştirmiştir. İki ülke arasındaki ticari dengesizliklerin belli oranda aşılabilmesi için Çinli yatırımcıların Türkiye'ye çekilmesi ve Çin'in Türkiye'yi bölgesel ticari üs olarak algılamasını sağlamak için çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan ve Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanı Zhong Shan'ın katılımı ile gerçekleşen Karma Ekonomi Komisyonu (KEK) toplantısı neticesinde iki ülkenin ticari ilişkilerinin geliştirilmesine yardımcı olacak bir yol haritası çizilmeye çalışılmaktadır.

Son dönemde gerçekleşen üst düzeyli ziyaretlerde ise Çin devlet adamları Çinli şirketleri Türkiye'de yatırıma teşvik ettiklerini belirtmişlerdir. Çin ayrıca Türkiye'deki enerji ve altyapı projelerine avantajlı finansman imkanları da sunmaya başlamıştır.

Çin ile Türkiye arasındaki ihracat ve ithalatta Türkiye aleyhine ciddi bir dengesizlik söz konusudur. Çin'e son 3 yılda yapılan ihracatın yıllık ortalaması 2.947.575 Bin ABD Doları değerinde iken Çin'den son 3 yılda yapılan ithalatın yıllık ortalaması ise 21.462.547 Bin ABD Doları'dır. Çin 2018 yılına dek Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında en başta olmuştur. 2018 yılında ise Rusya ilk sıraya yükselmiştir. Türkiye ve Rusya arasındaki ticarete de ithalat ve ihracat arasında bu denli yüksek fark görülebilirken, Almanya ve ABD ile Türkiye arasında nispeten daha dengeli bir ticaret söz konusudur. Lakin ithal edilen malların fasıllarına bakıldığında Çin'den yapılan ithalatın yarıya yakınını hammadde ve yarı mamullerin oluşturduğu görülmektedir.

Türkiye, Çin'den ithal ettiği hammaddeleri kullanarak, ihraç ürünlerinin bir kısmını üretmektedir. Çin'den ithal edilen hammaddelerin Türkiye'nin ihracatında ne kadar etkili olduğunun analizi de araştırmada gerçekleştirilmektedir.

İlişkilere çok boyutlu bakılarak gerçek potansiyelin ortaya çıkarılması özellikle **Kovid-19 sonrası yeni düzen** çerçevesinde her iki ülke için de önemlidir.

Dış ticaretteki bazı değerler, Türkiye ile Çin arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesine engel olmaktadır (**Tablo 1**).

Tablo 1

TÜRKİYE - ÇİN TİCARET DENGESİ

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2013	3,6	24,68	28,29	-21,08
2014	2,86	24,92	27,78	-22,05
2015	2,41	24,86	27,27	-22,45
2016	2,32	25,44	27,76	-23,12
2017	2,93	23,37	26,30	-20,43
2018	2,91	20,71	23,63	-17,80
2019	2,58	18,49	21,08	-15,90

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Buna rağmen Çin, Türkiye'nin Doğu Asya'daki en büyük ticari ortağıdır. İkili ticaret hacminde ilk kez 1 milyar doların aşıldığı 2000 yılından bu yana Türkiye ile Çin arasındaki ikili ticari ilişkilerde önemli ivme kaydedilmiştir.

Türkiye'nin Çin'e ihraç ettiği başlıca ürünler; mermer ve traverten, krom, bakır, kurşun, demir, çinko, tabii borat cevherleri ile bor oksitleri ve borik asitlerdir. Diğer bir deyişle; Türkiye Çin'e hammadde ihraç etmektedir.

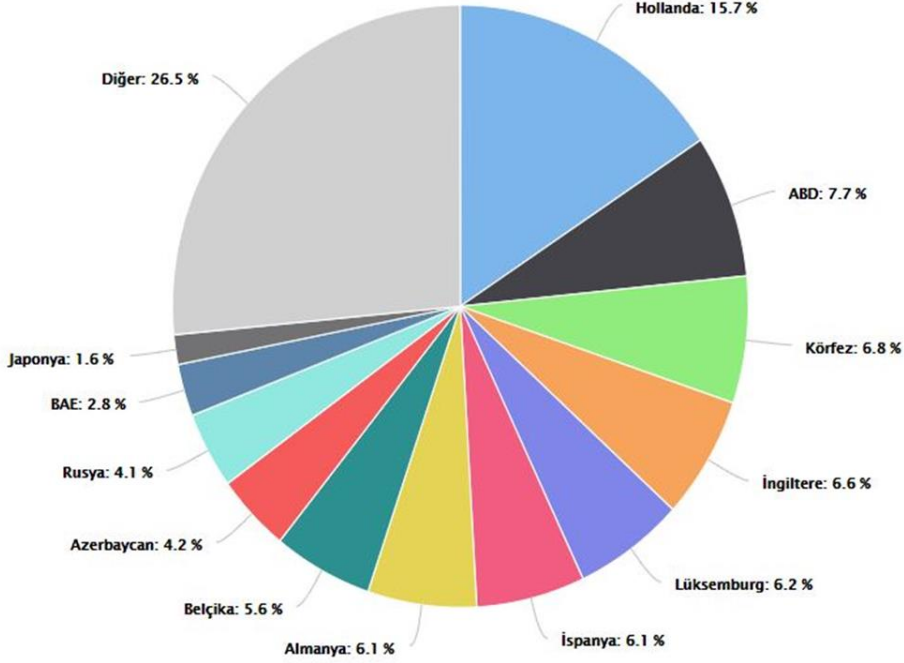
Buna karşın Türkiye'nin Çin'den ithal ettiği başlıca ürünler ise; otomatik bilgi işlem makineleri ve üniteleri, hücresel/diğer kablosuz ağlar için telefonlar, oyuncaklar, ses-görüntü ve diğer bilgileri almaya, çevirmeye ve vermeye yarayan araçlar ile yük ve insan taşıma amaçlı gemilerdir. Özetle; ağırlıklı olarak teknoloji ithal etmektedir ki bunların başında telefon ve kameralar gelmektedir.

Ayrıca, Çin'in ülkemize yaptığı toplam yatırım miktarı 2 milyar dolar civarındadır. Bu yatırımların sektörel dağılımı; enerji, altyapı, lojistik, finans, madencilik, telekomünikasyon ve hayvancılık şeklindedir.

Lakin Asya'nın payının da belirgin şekilde artmasına rağmen son 16 yılda Türkiye'deki Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) girişinin büyük kısmı Avrupa, Kuzey Amerika ve Körfez ülkelerinden gerçekleşmiştir (**Tablo 2**).

Tablo 2

TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YATIRIM YAPAN ÜLKELER

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

Çin'den Türkiye'ye yatırımlar, Türkiye'ye yapılan DYY'lerin %1,5 oranının altındadır. İki ülkenin merkez bankalarının 2012'de bir para takası (SWAP) anlaşması imzalamış ve 2019'da yenilemiş olması, ticari ve ekonomik ilişkilerin derinleşme potansiyeli taşıdığını ortaya koymaktadır.

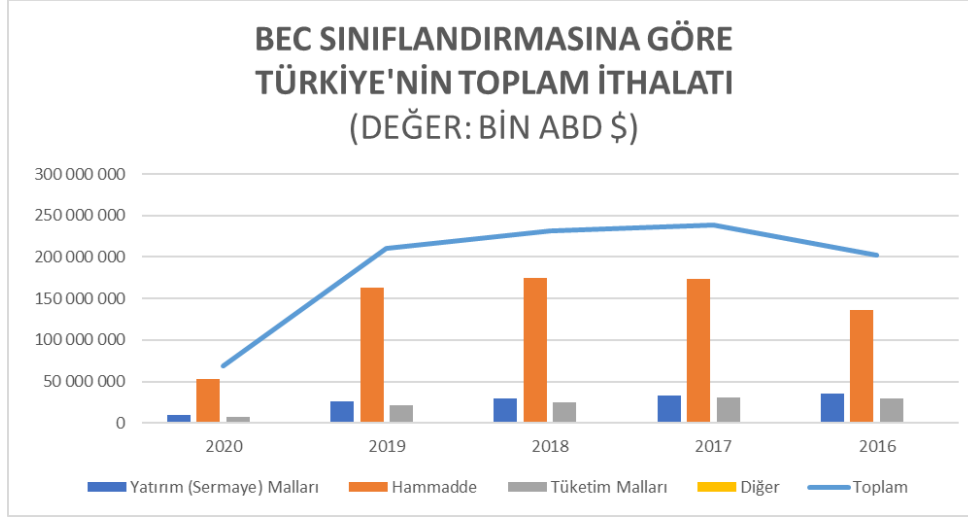
Bu derinleşmenin en büyük tetikleyicisi ise Türkiye'nin, Çin öncülüğündeki "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı" ve "21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu" olarak da tanımlanan "Kuşak ve Yol İnisiyatifinin" hayata geçirilmesi için yürütülen çabaları güçlü şekilde desteklemesi ve girişim açısından da kilit bir konumda yer almasıdır.

Türkiye, Çin'den Avrupa'ya uzanan kuzey hattını tamamlayıcı bir nitelik taşıyan ve Çin ile Avrupa arasında ilave bir bağlantı koridoru açan "Trans-Hazar-Orta Koridor" projesini hayata geçirmeyi hedeflemektedir. "Kuşak ve Yol İnisiyatifini" Türkiye'nin "Orta Koridor" projesiyle uyumlaştırmak amacıyla Çin tarafı ile bir mutabakat muhtırası imzalanmıştır. Bu gelişme ile birlikte, ilerleyen yıllarda iki ülkenin birçok alanda daha sıkı bir işbirliği içine gireceğini varsaymak mümkündür.

Türkiye'nin Çin ile ithalatı ve ihracatı arasındaki farka odaklanmanın yanı sıra Çin'den yaptığı ithalatın Türkiye'nin ihracatındaki etkisinin ne düzeyde olduğunu araştırılması da sağlıklı kararlar alınabilmesi adına önemlidir.

Geniş Ekonomik Gruplar (Broad Economic Categories/BEC) sınıflandırmasına göre Türkiye'nin ithalatının çoğunu hammaddeler oluşturmaktadır (**Tablo 3**).

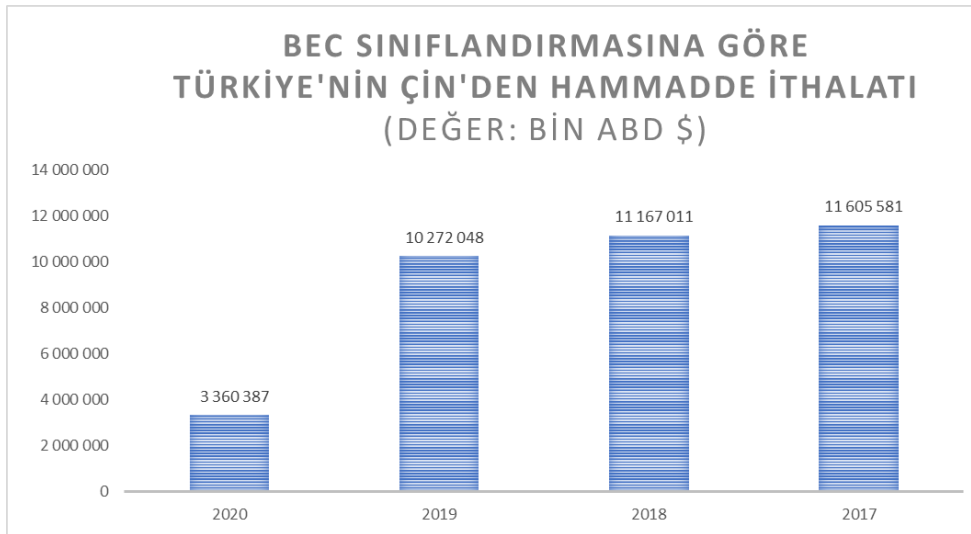
Tablo 3

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı

2016 yılında 135.795.991 Bin ABD Doları tutarında hammadde ithal etmişken, bu rakam 2018 yılında 174.803.246 Bin ABD Doları'na yükselmiş ve 2019 yılında azalıp 162.529.975 Bin ABD Doları olmuştur. Aynı eğilim, tüketim malları grubunda da görülebilmektedir. Karşılaştırmada, Çin'den yapılan hammadde ve yarı mamul ithalatının, toplam ithalatın yaklaşık 7%'sine denk geldiği görülmektedir (**Tablo 4**). Bu oran tek ülkeden yapılan ithalat için yüksektir ve o ülkenin, Türkiye'nin gelişen sanayisini hammadde olarak desteklediğini göstermektedir.

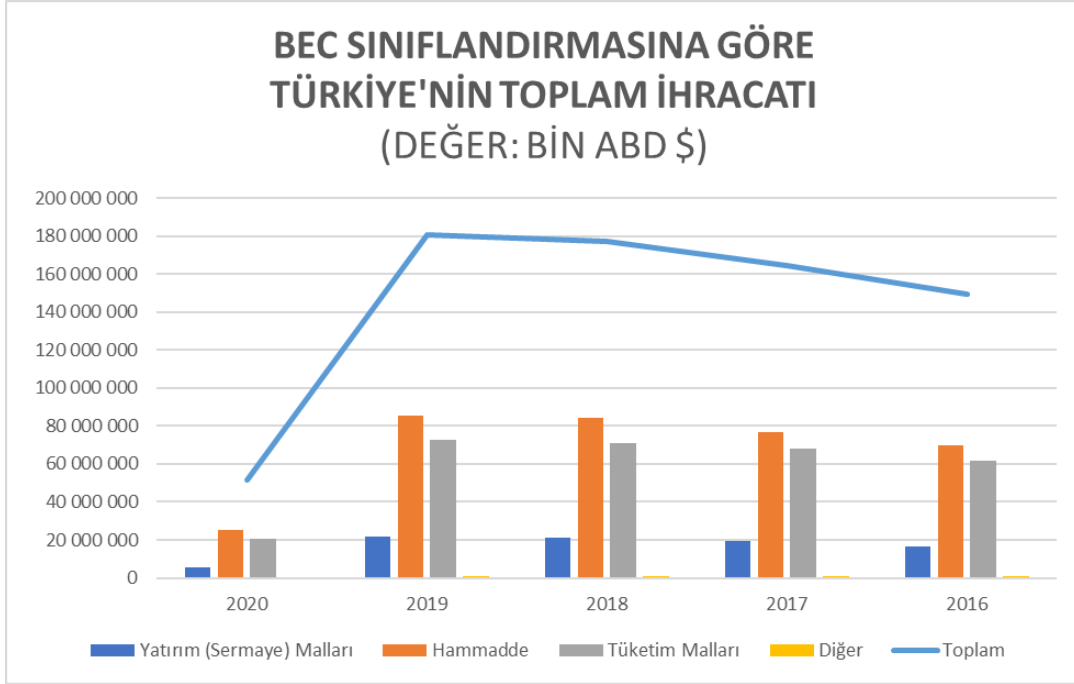
Tablo 4

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Türkiye'nin Çin'den hammadde ithalatı, Çin'den toplam (hizmet vb. dâhil) ithalatının %44'ünü oluştururken, Türkiye'nin tüketim malları ihracatı da yıllar içinde artış göstermiştir (**Tablo 5**).

Tablo 5

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı

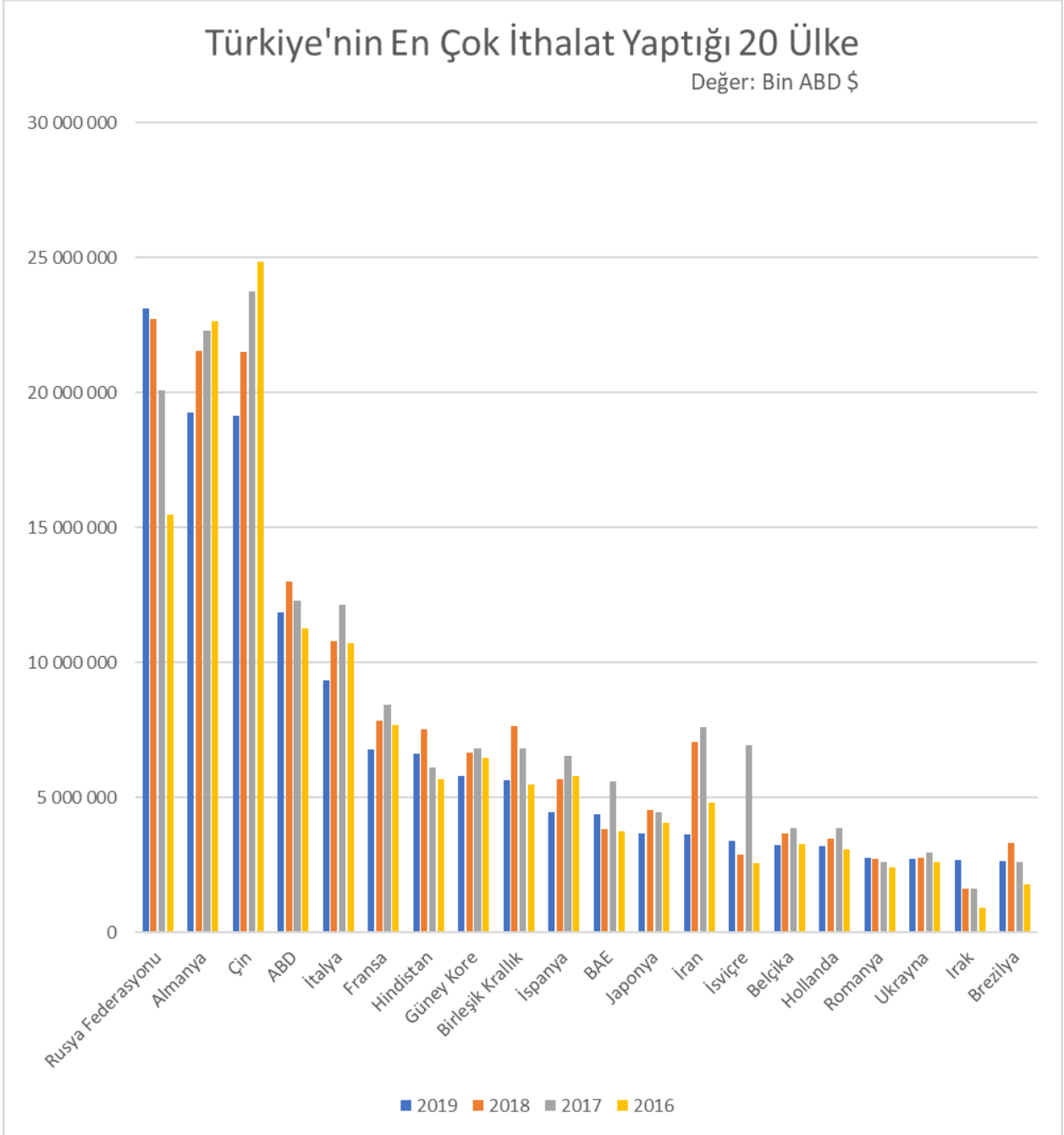
Tüketim malları ihracı artışı, Türkiye'nin ithal hammaddelerle desteklendiğini göstermektedir. Tüketim malları için gereken hammaddelerin 7%'si Çin'den geldiğine göre; petrol ve doğal gazın hammadde kabul edildiği de dikkate alınır, Çin'den sanayi için işlenmiş ve işlenmemiş hammadde ithalatının %30 civarında olduğunu varsaymak yanlış olmayacaktır.

Coğrafi konumu nedeniyle Türkiye'nin ithalatının büyük bölümünü AB ülkeleri ve Rusya oluşturmaktadır (**Tablo 6**). Almanya, İngiltere ve İtalya yıllardır Türkiye'nin ihracat yaptığı ilk 5 ülke arasında yerini korumaktadır (**Tablo 7**).

Bunun en öne çıkan iki gerekçesi ise coğrafi yakınlık ve fiyat uygunluğudur. AB ülkeleri ile sağlanan ticari denge - ithalat ve ihracat arasında ciddi fark bulunmadan - stabil şekilde devam etmektedir. Lakin Çin ve Rusya için durum öyle değildir. Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülkelerden olan Rusya ile de; mal ticaretinde Çin'e benzer bir ticari farklılık görülmektedir.

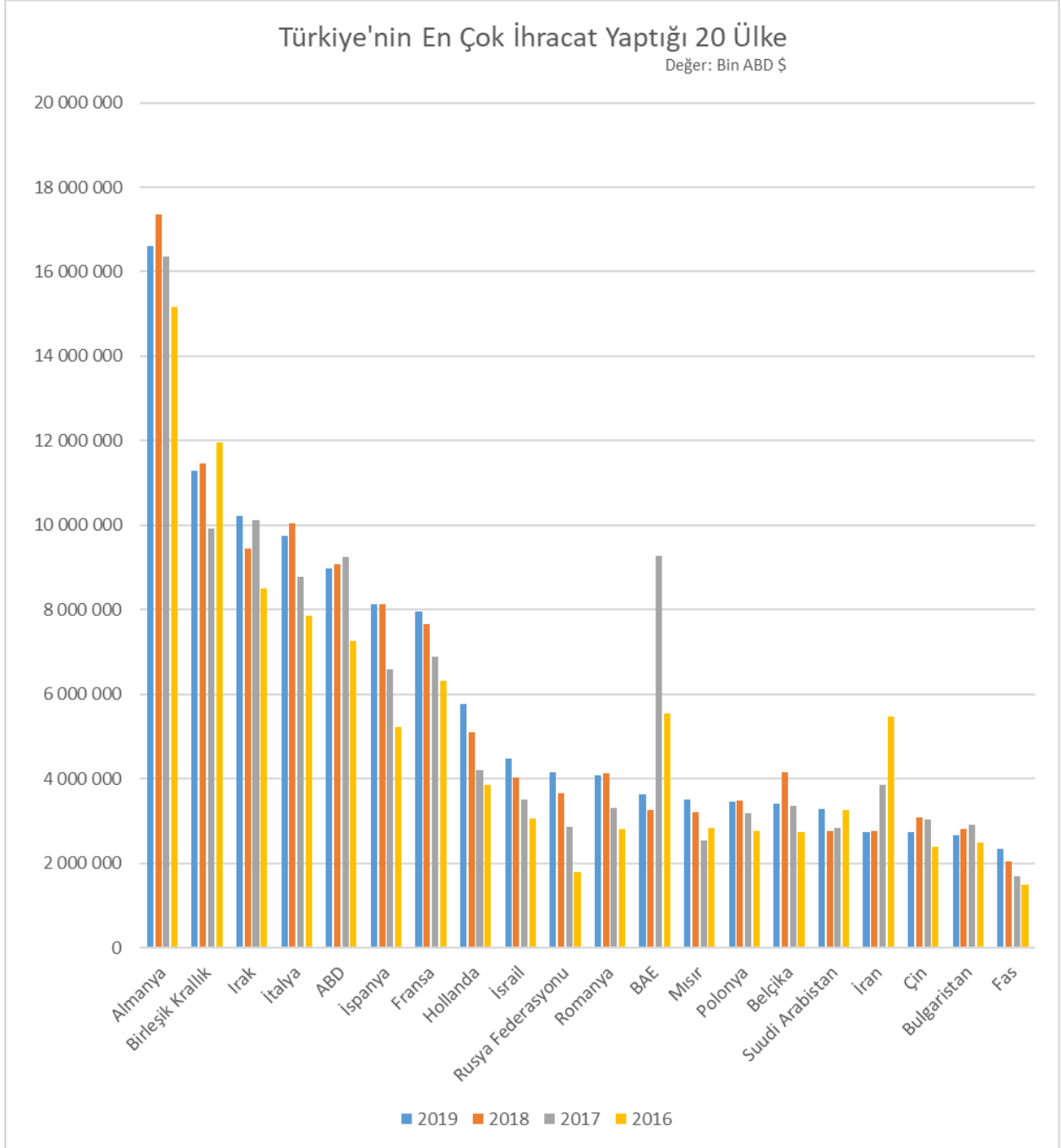
Ancak sadece mal ticareti arasındaki bu farkın etkileri turizm, hizmet sektörü vd. ticari alanlarla kapatılabilmektedir. Yıllar içinde Türkiye'nin Çin'den ve Almanya'dan ithalatı azalırken Rusya Federasyonu'ndan ithalatı düzenli şekilde artış göstermiştir (**Tablo 6**).

Tablo 6

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Tablo 7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Türkiye'nin toplam ihracatında öne çıkan ve yaklaşık %75'ini oluşturan fasılların başında büyük farkla "motorlu kara taşıtları" gelmektedir (Tablo 8). Özellikle 84 ve 27 numaralı fasıllarda yaşanan kesin değişimler, Türkiye'nin ihracat noktasında kapasitesini geliştirdiğinin örnekleridir. Ancak bu iki sektörde hammadde ithal edilip Türkiye'de nihai ürüne dönüştürüldükten sonra ihracat yapılmaktadır. Bu iki fasıl Türkiye'nin ithalatında da önemli bir yer tutmaktadır (Tablo 9).

Tablo 8

EN FAZLA İHRACAT YAPILAN 20 FASIL					
Değer:	Bin ABD Doları				
Fasıl No	Fasıl Açıklaması	2017	2018	2019	Değişim (%) (2018-2019)
87	Motorlu kara taşıtları	\$ 23.940.852,00	\$ 26.758.367,00	\$ 26.176.249,00	-2,2
84	Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler	\$ 13.825.494,00	\$ 15.827.652,00	\$ 16.457.106,00	4,0
72	Demir ve çelik	\$ 8.230.403,00	\$ 11.546.433,00	\$ 9.944.027,00	-13,9
61	Örme giyim eşyası ve aksesuarı	\$ 8.840.031,00	\$ 9.041.810,00	\$ 9.094.784,00	0,6
85	Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme	\$ 8.089.893,00	\$ 8.722.860,00	\$ 8.730.048,00	0,1
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller	\$ 10.879.244,00	\$ 7.172.330,00	\$ 7.326.869,00	2,2
73	Demir veya çelikten eşya	\$ 5.598.990,00	\$ 6.533.833,00	\$ 6.489.338,00	-0,7
62	Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	\$ 5.947.844,00	\$ 6.262.369,00	\$ 6.453.526,00	3,1
39	Plastikler ve mamulleri	\$ 5.474.292,00	\$ 6.042.633,00	\$ 6.288.433,00	4,1
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar	\$ 4.327.175,00	\$ 4.411.992,00	\$ 7.329.035,00	66,1
8	Yenilen meyveler ve sert kabuklu meyveler	\$ 3.940.007,00	\$ 3.960.607,00	\$ 4.178.693,00	5,5
94	Mobilyalar, yatak takımları, aydınlatma cihazları	\$ 2.760.343,00	\$ 3.130.569,00	\$ 3.490.125,00	11,5
76	Alüminyum ve alüminyumdan eşya	\$ 2.512.216,00	\$ 2.994.942,00	\$ 3.108.122,00	3,8
40	Kauçuk ve kauçuktan eşya	\$ 2.494.294,00	\$ 2.822.336,00	\$ 2.826.623,00	0,2
25	Tuz, kükürt, topraklar ve taşlar, alçıklar, kireçler	\$ 2.572.445,00	\$ 2.616.374,00	\$ 2.736.964,00	4,6
57	Halılar ve diğer dokumaya elverişli kaplamalar	\$ 2.161.753,00	\$ 2.264.226,00	\$ 2.531.225,00	11,8
63	Dokunabilir maddelerden hazır eşya, takımlar	\$ 2.016.726,00	\$ 2.052.424,00	\$ 2.018.571,00	-1,6
20	Sebzeler, meyvalar, sert kabuklu meyvalar	\$ 1.880.096,00	\$ 1.907.803,00	\$ 2.007.111,00	5,2
28	İnorganik kimyasallar	\$ 1.316.750,00	\$ 1.847.419,00	\$ 1.835.358,00	-0,7
52	Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat	\$ 1.717.488,00	\$ 1.826.770,00	\$ 1.654.334,00	-9,4
20 Fasilin Toplamı		\$ 118.526.336,00	\$ 127.743.749,00	\$ 130.676.541,00	
20 Fasilin Genel İçindeki Payı (%)		75,5	76,1	76,2	
Genel İhracat Toplamı		\$ 156.992.940,00	\$ 167.920.613,00	\$ 171.578.847,00	2,2

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı

Özetle; Türkiye’de bu fasillara dair yeterli üretim olmadığı için ilgili ürünler dışarıdan tedarik edilmekte ve belli oranda hammadde alınıp nihai ürüne dönüştükten sonra ihracatı yapılmaktadır. 39 numaralı fasıl aslında bu durumu açıklamaktadır; plastik ve mamulleri için gerekli petrokimya ürünlerine ait hammaddeler Türkiye’de üretilmemektedir. Örneğin plastik üretiminde önemli olan polyester hammaddesi Türkiye’de üretilbilirken, polyester için gerekli hammadde mecburen farklı ülkelerden ithal edilmek zorundadır. Bu fasılda ithalat %10 azalırken, ihracat %4,1 artmaktadır (**Tablo 8**). Bu ise ilgili nihai ürün ithalatı azalırken hammadde ithalatının korunduğunu göstermektedir.

Tablo 9

EN FAZLA İTHALAT YAPILAN 20 FASIL					
Değer:	Bin ABD Doları				
Fasıl No	Fasıl Açıklaması	2017	2018	2019	Değişim (%) (2018-2019)
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar	\$ 37.204.849,00	\$ 43.005.620,00	\$ 41.184.444,00	-4,2
84	Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler	\$ 27.164.479,00	\$ 25.770.116,00	\$ 21.524.865,00	-16,5
72	Demir ve çelik	\$ 16.761.929,00	\$ 18.401.453,00	\$ 14.680.699,00	-20,2
85	Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme	\$ 21.152.440,00	\$ 16.569.746,00	\$ 14.992.962,00	-9,5
87	Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler	\$ 17.427.897,00	\$ 13.894.979,00	\$ 9.639.470,00	-30,6
39	Plastikler ve mamulleri	\$ 13.264.846,00	\$ 12.937.359,00	\$ 11.645.416,00	-10,0
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller	\$ 17.443.552,00	\$ 12.556.588,00	\$ 13.311.327,00	6,0
29	Organik kimyasal ürünler	\$ 5.387.761,00	\$ 5.973.218,00	\$ 5.438.373,00	-9,0
90	Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi alet	\$ 4.999.037,00	\$ 4.684.061,00	\$ 4.372.504,00	-6,7
30	Eczacılık ürünleri	\$ 4.449.096,00	\$ 4.363.425,00	\$ 4.764.307,00	9,2
76	Alüminyum ve alüminyumdan eşya	\$ 3.469.055,00	\$ 3.872.388,00	\$ 3.432.016,00	-11,4
74	Bakır ve bakırdan eşya	\$ 3.326.513,00	\$ 3.344.076,00	\$ 2.937.625,00	-12,2
73	Demir veya çelikten eşya	\$ 2.957.422,00	\$ 2.824.998,00	\$ 2.385.543,00	-15,6
40	Kauçuk ve kauçuktan eşya	\$ 2.951.169,00	\$ 2.803.172,00	\$ 2.525.244,00	-9,9
48	Kağıt ve karton, kağıt hamurundan, kağıttan eşya	\$ 2.811.917,00	\$ 2.749.840,00	\$ 2.513.828,00	-8,6
88	Hava taşıtları, uzay taşıtları ve aksam ve parçalar	\$ 2.675.592,00	\$ 2.582.741,00	\$ 3.405.102,00	31,8
52	Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat	\$ 2.995.031,00	\$ 2.508.499,00	\$ 2.610.908,00	4,1
38	Muhtelif kimyasal maddeler	\$ 2.212.861,00	\$ 2.281.783,00	\$ 2.092.898,00	-8,3
54	Sentetik ve suni filamentler, şeritler vb sentetik maddeler	\$ 2.286.708,00	\$ 2.160.295,00	\$ 2.218.468,00	2,7
10	Hububat	\$ 1.693.433,00	\$ 2.025.242,00	\$ 3.220.157,00	59,0
20 Fasılın Toplamı		\$ 192.635.587,00	\$ 185.309.599,00	\$ 168.896.156,00	
20 Fasılın Genel İçindeki Payı (%)		76,0	83,1	83,3	
Genel İthalat Toplamı		\$ 233.799.651,00	\$ 223.047.094,00	\$ 202.703.838,00	-9,1

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı

Türkiye'nin gelişen sanayi gücü için gerekli olan hammadde ithalatı, Türkiye'nin ihracatında önemli bir rol oynamaktadır (**Tablo 8, Tablo 9**). Projenin amaçlarından biri de Çin'den yapılan ithalatın Türkiye'nin ihracatına katkısını ve etkisini ortaya koymaktır.

Ekonomik ilişkiler sadece mal ticareti ile sınırlı olmadığından, iki ülkenin ticari ilişkilerine bir de turizm açısından bakmak gerekirse; karşılıklı olarak her geçen gün sayısı artan ziyaretçiler Türk ve Çin halklarını birbirine daha da yakınlaştırmaktadır. İki ülke liderlerinin vardığı mutabakat uyarınca "Çin'de Türkiye Turizm Yılı" olarak ilan edilen 2018'de çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. O yıl Çin'den Türkiye'ye gelen turist sayısı %60 artışla 394 bine ulaşmış, 2019 yılında bu rakam 427 bine yükselmiştir. Bu değerlerin artan karşılıklı uçuşlar ve eklenen yeni uçuş noktalarıyla artması hedeflense de Kovid-19 salgınından dolayı zaruri bir erteleme söz konusu olmuştur. Esasen pandemi tüm ekonomik alanları güçlü şekilde etkisi altına almıştır.

Peki, Kovid-19 sonrasında iki ülke arasında gelişmesi beklenen ekonomik ve ticari ilişkilerin ana temeli ne olacaktır? Türkiye, Çin ile olan ticaretinde ürün yelpazesini genişletme niyetindedir ve bunu en hızlı yapabileceği sektör de gıda sektörü olarak görünmektedir. Tarım sektöründe Çin 2019 yılında 140 milyar dolar ithalat yaparken, Türkiye dünyaya 17,5 milyar dolar ihracat gerçekleştirebilmiştir. Çin'in tarım alanında yapmış olduğu ithalat, Türkiye'nin tarım sektöründe yapmış olduğu ihracatın tam 8 katıdır. Bu büyüklükte bir pazar Türkiye'nin sahip olduğu tarım sektörü için önemli bir pazardır. Lakin buna karşılık, Türkiye'nin Çin'e tarım kategorisinde gerçekleştirdiği ihracat rakamı ise 132 milyon dolardır. Türkiye'nin tarım ihracat rakamlarını artırılabilmesi adına bitki sağlığı önlemleri ile ilgili gümrük idaresi müzakere süreçleri çözümlenmeye çalışılmaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü ve G20 gibi çok taraflı ilişkilerin geliştirildiği uluslararası platformlarda Çin ile uyumlu ilerleyen işbirliği süreci söz konusudur. Türkiye'nin tarım ve gıda ürünlerinin Çin'e ihraç edilmesine yönelik kapasitesi ve potansiyeli de oldukça yüksektir. Ancak Türkiye ve Çin arasındaki ticari ilişkileri geliştirmek, makasın bir nebze de olsa kapanmasına katkı sağlamak üzere, iki ülke arasındaki ürün standart prosedürlerinin tamamlanması önemlidir. Bu süreç sonrası Türk malı ürünlerin ihracatında hızlı bir artış beklenebilir. Çin çok büyük arazi yapısını kullanarak tarım sektörüne önemli yatırımlar yapmıştır. Bu alanda Türkiye işbirliği ihtiyacı olmadığını düşünse de karşılıklı uzmanlık ve deneyim paylaşımında fayda söz konusudur. Diğer bir konu da Çin'in GDO'lu, hormonlu, katkı maddeli ürünlerinin piyasada ciddi bir yer tutmasıdır.

Türkiye'nin, böyle bir işbirliği geliştirmesi halinde; bunu nasıl kuracağı, sınırlarının ne olacağı ve öngörülen problemlerin neler olduğu yönünde çalışmalar yaparak, kendi işbirliği stratejilerini kuvvetlendirmeye çalışması da öncelikler arasında değerlendirilmelidir.

Üretme - Satın Alma

Makro düzeyde üretme - satın alma kararlarının verilmesinde, politika açısından karar vericilerin kolay karar verememesinin nedeni, değerlendirmeleri gereken çok sayıda ana ve alt kriterin olmasıdır. Bu kriterler ayrıca farklı departman ve disiplinlerin yorumlarının alınmasını gerektiren çok disiplinli bir sistematığe ihtiyaç duymaktadır. Bu analiz; günümüzde ülkeler arasında artan ekonomik entegrasyon ile küresel ölçekte mikro-milliyetçiliğe dönüş noktasında, Türkiye'nin Çin ile ticaretinin, ihracatında önemli rol oynayıp oynamadığını ve Türkiye ekonomisi açısından etkisini görmek amacıyla gerçekleştirilmektedir.

Çin'den yapılan ithalat, "hammadde" ağırlıklıdır. Bu segmenti; "yer altı kaynakları hammaddesi" ve "sanayi için işlenmiş hammaddeler" olarak ikiye ayırmak, analizin sağlığı açısından önemlidir. Ancak yer altı kaynakları hammaddesi ülkelerin sahip olduğu kaynakların çıkartılması ile ilgili olduğundan, bu analiz sadece sanayi için işlenmiş hammaddeler üzerinden yapılacaktır. Öncelikle üretmenin ve satın almanın uygun olduğu durumların neler olduğu netleştirilmelidir.

Satın Almanın Uygun Olduğu Durumlar

- Fabrika kapasitesini artırma ihtiyacı
- Açık ve rekabetçi pazarda özel bir teknolojiyi elde etme ihtiyacı
- Daha iyi fiyatlar elde etme isteği
- Ticari pozisyonu geliştirme isteği
- Sermaye yatırımlarını önleme isteği

Üretmenin Uygun Olduğu Durumlar

- Açık ve rekabetçi bir pazar olmaması
- Uygun üretim kapasitesi ve yeterliliği
- Dışarıda yaptırılacak işin fabrika iş yükü azaldığında şirket içine alınamaması
- Katma değeri yüksek bir iş olması
- Tek bir kaynak oluşması, tedarikçilerin şüpheli güvenilirliği ve teknolojileri geliştirme olanağı
- Şirket tarafından üst düzey denetim ihtiyacı
- Özel ve tedarikçi için düşük hacimli bir iş olması
- Şirket için önemli derinlemesine teknoloji bilgisi

Bu durumlar daha çok mikro-ekonomiler (özel sektörün kendi değerlendirmeleri) içindir.

Makro ölçekte politik kararları etkileyecek faktörler ise ayrı değerlendirilmelidir (**Tablo 10**).

Tablo 10 MAKRO ÖLÇEKTE POLİTİK KARARLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Başlıklar	Ana Faktörler
Üretim Teknolojisi	Rekabet Avantajı için Teknolojinin Önemi Teknolojinin Olgunluğu Teknolojinin Belirsizliği Gelecekte Gelişmelerin Olasılığı
Dış Satın Alma Riski	El Koyma Riski Teknolojinin Yayılması Son Ürün Bozulması Karşılaştırma (Kıyaslama)
Yönetimsel Konular	İş Gücü İstikrarı Planlama, Kontrol veya Denetimde Karmaşıklık Seviyesi Tedarik Güvenliği ve Güvencesi Karşılaştırma (Kıyaslama)
Finansal Konular	Maliyet Yatırım Yatırımın Geri Dönüşü
Operasyonel Konular	Üretim Yetkinliği Kalite Termin Hacim Belirsizliği

En büyük etkilerin başında, istihdam ve hacim belirsizliği gelmektedir. Türkiye'nin, Çin'den ithal ettiği "sanayi için işlenmiş hammaddeleri", kendi ülkesinde üretmeye kalkışması durumunda, yapılacak yeni yatırımların oluşturacağı "pazara giriş maliyetlerinin", Türkiye'nin ilgili sektörler için fiyat rekabetçiliğini zedeleyeceği kesindir.

Bu tür girişimlerin elbette ülke içinde istihdama da etkisi olacaktır. Lakin, Türkiye'nin yayımladığı 2023 Vizyonu ve sonrası için hazırlanan strateji vizyon belgelerinde hedeflenen sektörler daha çok teknoloji ve savunma sanayisi ile ilişkili olduğundan, ülke içinde bu "sanayi için işlenmiş hammaddelerin" oluşturulmasına yönelik girişimler günümüz ihtiyaçlarına cevap vermeyecektir.

Makro seviyede yapılacak bu tür girişimlerin pazarda özel sektör tarafından karşılık bulmasının; özellikle hacim belirsizliği, yatırımın geri dönüşü, teknolojinin olgunluğu ve gelecekteki gelişmelerin olasılığı dikkate alındığında zor olacağını öngörmek mümkündür.

Günümüzde hızla gelişen teknoloji, “dijital çağı” başlatmış olup “sanayi çağını” aşmıştır. Bu tür ağır sanayilerin, hem yatırımcıya hem de ülkeye katacağı katma değer de aynı oranda sert şekilde düşmüştür.

Aynı şekilde, finans camiasının bu tür düşük katma değerli sanayilere sağlayacağı kaynaklar da azalmıştır. Türkiye’nin stratejik vizyonuna uymayan sektörlerin de bu tür girişimlere dâhil olması pek mantıklı görünmediğinden, Çin’den bu hammaddelerin ithalatı Türkiye’nin 3. ülkeler ile olan ihracatında kritik bir rol oynamaktadır.

Kovid-19 süreci ile birlikte, küresel piyasada tedarik noktasında sorunlar yaşanmış olsa da halen tercihlerin Çin’den yana olduğunu, aynı Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) kodlarına ilişkin paylaşılan ihracat verilerinde görmek mümkündür (Çin Ticaret Bakanlığı ve The Wall Street Journal). İlk yatırım maliyetlerinin yüksek olması ve katma değerinin düşük olmasından dolayı bu tür hammaddelerin dışardan tedariki tavsiye edilmektedir.

Kovid-19 Sonrası Finansal İşbirliği

İkinci Dünya Savaşı sonrasında işgallerin sona erdirilmesinin ve iç karışıklıkların son bulmasının ardından sosyalist bir yönetim modeli benimseyen Çin, yaklaşık otuz yıl boyunca kendisini dünya ekonomisinden izole etmiştir. Deng Şiaoping ile 1970’lerin sonunda başlayan reform hareketleri ülkenin dışa açılma sürecinin başlangıcı olmuştur. Bu süreçte reformların sabırlı ve kademeli bir şekilde başarıyla sürdürülmesi ülkenin küresel siyaset ve ekonomiyi etkileyebilen önemli bir güç hâline gelmesini sağlamıştır.

Geçmişte kapalı ekonomisiyle tarımsal üretime dayalı fakir bir ülke olan Çin, bugün ülkeler arası fiyat farklılıkları dikkate alındığında dünyanın en büyük ekonomisidir. 1971’de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin daimi üyesi olması ve 1980’lerden itibaren hayata geçirdiği ekonomik reformlar, ülkenin küresel çapta ağırlığının artmasında etkili olmuştur.

Özellikle küresel ekonomide yükseldiği konumu ve elde ettiği rekabet gücü itibarıyla, gelişmiş ülkeler tarafından “tehdit”, gelişmekte olan ülkeler açısından ise “fırsat kapısı” olarak görülerek yakından takip edilmektedir.

Bugün dünya ekonomisinin tartışmasız en önemli aktörlerinden biri olan Çin'in millî hasılası 1978'de 150 milyar dolardan 2018'te 13,1 trilyon dolar seviyesine ve kişi başına düşen geliri de aynı dönemde 310 dolardan 9 bin 400 doların üzerine çıkmıştır. Bahsi geçen yıllar arasında dünya genelinde kişi başına düşen gelir yüzde 400'e yakın artış gösterirken Çin'deki ortalama artış ise dünya ortalamasının sekiz katından fazla olmuştur.

2013'te Çin Devlet Başkanı Şi Jinping tarafından dünya kamuoyuyla paylaşılan ve "Modern İpek Yolu" Projesi olarak da adlandırılan "Kuşak ve Yol İnisiyatifi" bu noktada önem kazanmaktadır. Sahip olduğu devasa miktardaki döviz rezervlerini değerlendirme yöntemlerinden biri olarak Çin'in doğrudan yatırımları bu girişimle birlikte ülkeyi dünya siyasetinde ve ekonomisinde önemli bir konuma taşımaktadır.

Enerjiden lojistiğe, finanstan gayrimenkule kadar geniş bir yelpaze oluşturan söz konusu yatırımlar altmıştan fazla ülkeyi kapsamakta, proje ve yatırımlar da gün geçtikçe artmaktadır. Çin, toplamda 8 trilyon dolardan fazla ekonomik katkı sunması beklenen bu girişimle, ülkelerin büyüme ve kalkınmasına yardımcı olmanın yanı sıra küresel refah seviyesinin artırılmasına katkı sunmayı da hedeflemektedir.

Çin'in gerçekleştirdiği ekonomik başarı hikayesinin ardında birçok önemli faktör bulunmaktadır. Bunlar arasında; Çin'in reformist kimliği, ucuz iş gücü piyasası, düşük maliyetler, ihracata dayalı ekonomik büyüme modeli, bölgesel ve küresel pazarlarla ekonomik uyum ve devlet yönetiminin ekonomiye verdiği önem gösterilebilir.

2013'te Çin Komünist Partisi (ÇKP) kongresinde alınan kararlar ışığında reformist kimliği devlet merkezli olmaktan çıkararak ve piyasa ekonomisini daha fazla ön plana alan adımlar atılacağını vurgulayan Çin, değişen küresel ekonomik sisteme uyum konusunda başarılı bir profil ortaya koymaktadır.

Aynı yıl Devlet Başkanı Şi Jinping tarafından dünya kamuoyuyla paylaşılan bu dönüşüm sürecinde Ankara - Pekin ekonomik ilişkilerinin hem bölgesel hem de küresel olarak analiz edilmesi hem Türkiye'nin ekonomik potansiyeli hem de Çin'in yatırım hamleleri açısından önem taşımaktadır.

Çin'in 2005-2018 arasında 1,94 trilyon dolar yurt dışına yatırım gerçekleştirdiği göz önüne alındığında Türkiye gibi ülkelerin potansiyeli daha fazla önem kazanmaktadır. Yine aynı dönemde Çin Türkiye'ye toplam 15 milyar dolara yakın bir miktarda yatırım gerçekleştirmiştir. Bu bakımdan "Kuşak ve Yol İnisiyatifi" Türkiye'nin kalkınma finansmanını sağlama noktasında önemli fırsatlar sunmaktadır.

Büyük altyapı ve enerji yatırımlarında dünya genelinde öne çıkan Çin, Türkiye açısından önemli bir finansör olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Çin'in son dönemde yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmeler ışığında bölgesel ve küresel işbirliği ortaklıklarını genişletme çabaları, değişen dünya düzeninde Ankara - Pekin ilişkilerini daha özel ve önemli bir konuma getirmektedir. Ancak ikili ticarete bugüne kadar Türkiye aleyhine oluşan dış ticaret açığının bu şekilde devam etmesi mümkün değildir. Çin ile kurulacak ilişkilerin daha titiz ve derinlemesine çalışılması bu açıdan önem taşımaktadır.

“Enerjinin İpek Yolu” olarak da tabir edilen Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) ise “Kuşak ve Yol İnisiyatifi” kapsamında enerji alanında en göze çarpan projedir. Bu girişime sonradan dâhil edilen boru hattına Türkiye'nin de kurucuları arasında yer aldığı Asya Altyapı Yatırım Bankası (AAYB) aracılığı ile finansal destek sağlanmıştır.

Hazar Bölgesi'ndeki zengin doğal gaz kaynaklarının Avrupa pazarına taşınması amacıyla geliştirilen Güney Gaz Koridoru'nun Türkiye ayağını oluşturan TANAP'a AAYB tarafından 600 milyon dolarlık kredi tahsis edilerek, enerji ticaret merkezi olma hedefine Türkiye'yi bir adım daha yaklaştıracak olan projenin hayata geçirilmesine katkı verilmiştir.

Türkiye - Çin ticari ilişkilerinin seyrine bakıldığında özellikle yatırımlar konusunda uzunca bir süre istenilen seviyeye gelinemediği ve potansiyelin altında kaldığı görülmektedir. İki ülke arasındaki yatırımların 2000'lere kadar sınırlı kaldığı ancak daha sonra artış göstermeye başladığı anlaşılmaktadır.

Çin son dönemlere kadar yatırımlar söz konusu olduğunda yurtdışına yatırım yapmak yerine yabancı yatırımları bünyesine çekmekte oldukça başarılı olan bir ülkedir. Fakat son yıllarda Çin dış politikasındaki değişim ve ekonomik yapının dönüşüm hedefleri doğrultusunda yurtdışı yatırımlarında da ciddi ölçüde artış kaydedilmiştir.

Çin'in yurt dışı yatırımları arasında 15 milyar dolara yaklaşan yatırım stoğuyla Türkiye bulunmakta ancak Orta Doğu ve Avrupa ülkelerine kıyasla mevcut yatırım stoğu düşük kalmaktadır. Türkiye'nin ilerleyen yıllarda “Kuşak ve Yol İnisiyatifi” kapsamında daha fazla yatırım çekme potansiyeli dikkate alındığında yatırımların çeşitlendirilerek artırılması mümkündür.

Çin'in Orta Doğu ülkelerine yatırımları arasında altıncı sırada bulunan Türkiye, Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında ise Almanya, Fransa ve İngiltere'de bulunan yatırım stoğuna göre, istenen düzeyin gerisinde yer almaktadır.

Tablo 11 ÇİN'İN TÜRKİYE'DE YATIRIM YAPTIĞI SEKTÖRLER VE PAYLARI

Sektör	Sanayi	Yatırım Miktarı (Milyar USD)	Çin Yatırımları Sektör Payları
Enerji	Enerji	9,460	%63,1
Ulaşım	Demir Yolu, Limanlar, Deniz Ulaşımı	3,230	%21,5
Konut	Yapı	1,150	%7,6
Medikal	İlaç	1,100	%7,3
Metal	Çelik	0,440	%2,9
Finans	Bankacılık	0,430	%2,8
Teknoloji	Telekomünikasyon	0,100	%0,6

Çin'in Türkiye'deki yatırımları arasında ağırlıklı olarak enerji sektörü yer almaktadır (**Tablo 11**). Gerçekleşen 16 milyar dolar civarı yatırımın - "Kuşak ve Yol İnisiyatifinde" diğer ülkelere yapılan yatırımlar gibi - özellikle enerji ve taşımacılık alanında yoğunlaştığı görülmektedir. Zira enerji, Çin için stratejik bir yatırım alanıdır. Hâlihazırda Çin'in Türkiye'de 2008'den bu yana - kömür yakıtlı termik santral ağırlıklı - elektrik üretimi, dağıtımı ve teknoloji paylaşımı alanlarında yaklaşık 7 milyar dolarlık yatırımı bulunmaktadır. Bahsi geçen yatırımların bir kısmı ulusal firmaların ağırlıkta olduğu Çinli firmaların doğrudan Türkiye pazarına katılması suretiyle, bir kısmı da Türk şirketleriyle kurulan ortaklıklar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu değerlere ek olarak 2019'da, Çin'den Türkiye'ye gelen yabancı yatırım oranı %120 oranında artmış, Türkiye'deki Çinli yatırımcı firma sayısı da 1000'i geçmiştir. Türkiye'de bulunan Çinli personel sayısı 8 bini bulurken, Çin'in Türkiye'deki yatırım miktarı 2,8 milyar dolara ulaşmıştır.

Peki, Türkiye Çin'e finansal açıdan nasıl bakmaktadır? Çin'e "alternatif bir borçlanma piyasası" olarak bakan Türkiye'den ilk kez, bir kamu bankası olan Vakıfbank, Çin Eximbank ile bir yıl vadeli 140 milyon dolarlık kredi anlaşması imzalamıştır. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) da, Çin Kalkınma Bankası'ndan (China Development Bank) 200 milyon dolar kredi almıştır. Kovid-19 salgını ile; Çin'in Türkiye için alternatif borçlanma piyasası, Türkiye'nin de Çin için pazar olması pozisyonları değişmeye başlamıştır. En somut örneği, 2020 Mart ayında Türkiye Varlık Fonu ile Sinosure arasında imzalanan 5 milyar dolarlık işbirliği mutabakat anlaşmasıdır. Bu ise Kovid-19 sonrası iki ülkenin finans işbirliği noktasında derinleşen bir yapıya büründüğünü göstermektedir. Böylece; Çin İhracat ve Kredi Sigortası Kurumu, Türkiye Varlık Fonu'nun enerji, petrokimya, madencilik sektörlerindeki projeleri için Çinli yatırımcı, müteahhit ve finansal kurumları tavsiye edecek ve Sinosure ilgili projelere 5 milyar dolara kadar sigorta desteği sunabilecektir.

Küresel/Bölgesel Gelişmelerin Türkiye - Çin İlişkilerine Olası Etkileri

Kovid-19 sonrası Çin ile ABD arasındaki jeopolitik gerilimi artırmaya aday en büyük sorunlar arasında Güney Çin Denizi, Tayvan ve Hong Kong sorunları vardır. Pekin yönetimi, Hong Kong'un ana kara ile bağlarını sıkılaştırma politikasından taviz vermeyip artırmıştır. Protestoların tekrar alevlenmesi bunu destekler mahiyettedir. Hong Kong'daki gelişmeler karşısında Trump'ın Pekin yönetimine yaptırımlar uygulayacağını açıklaması, ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun Hong Kong'un artık özerk statüsünün (tek devlet, iki sistem) ortadan kalktığı yönündeki açıklamaları, Çin - ABD ilişkilerinin daha da kötüye gideceğinin işareti. ABD'nin Hong Kong konusundaki sert tutumu, Tayvan sorununda daha sert olacağına da göstergesidir. Ayrıca Hong Kong'un 1997'de Çin'e iadesinden önce İngiltere'ye bağlı olması nedeniyle, yeni gelişmeler, Çin - İngiltere ilişkilerindeki kırılmayı da derinleştirebilecektir.

Çin dış politikasının gücü ve etkisi, ekonomik gelişmesinin bir sonucu olarak, küresel boyutta gelişmekte olan ülkelere verdiği borçlardan ve yatırımlarının gücünden kaynaklanmaktadır. Son on yılda, Çin'in küresel boyutta ekonomik ve politik etkisinin artışına, yumuşak güç potansiyeli de eklenmiştir. Fakat Çin'in potansiyel yumuşak gücü aynı büyüklükte bir etki alanı oluşturabilmiş değildir. Örneğin bu süreçte, bazı Afrika ülkelerinde Çin büyükelçilerinin dışişleri bakanlıklarına çağırılması ve "Sinofobinin" hızlı bir şekilde yükselmesi buna işaret etmektedir.

Söz konusu değişimler ışığında, AB'nin Çin - ABD ilişkilerindeki yatıştırıcı/aracı güç pozisyonunun zayıflaması muhtemeldir. Oluşacak boşluğu, Batı ittifakı içinde yer almasına rağmen AB ülkelerine göre daha bağımsız ve çok boyutlu dış politika izleyebilen Türkiye doldurabileceği için pandemi ve sonraki süreçlerde iki ülke arasında yaşanacak çok taraflı finansal işbirliklerinin görülmesi mümkün olacaktır.

Bu dönemde Çin'in; Balkanlar'da, Orta Doğu'da, Kuzey Afrika'da ve hatta Orta Asya'da gücünü konsolide etmek için işbirliği yapabileceği yeni ortaklara ihtiyaç duyması kaçınılmazdır. Bu çerçevede AB'nin geri plana çekilmesi, hem Çin ile hem de Batı ile ilişkilerinde Türkiye'nin çok boyutlu dış politikasına alan açmaktadır. Özellikle Tayvan, Hong Kong, Güney Çin denizi gibi jeopolitik sorunlara ek olarak, ticari alanda Çin - Batı ilişkilerinin kötüleşmesi, bölgesinde etkisi artan ve Batı ile iyi ilişkiler geliştirebilen Türkiye ile Çin arasında işbirliğinin derinleşmesini sağlayabilecektir.

Ayrıca Çin'in küresel ekonomik finansörlüğünün ve dış politikasının maliyetinin artması nedeniyle, Türkiye ile Çin'in daha dengeli, "alternatif değil tamamlayıcı" bir ilişki geliştirmeleri pandemi sonrası dönem için mümkündür.

Kovid-19 sonrası değişen bu finansal ilişkilerin özel sektör üzerinde de birçok işbirliği imkanı oluşturacağından söz etmek mümkündür (Tablo 12).

Tablo 12 ÇİN'İN TÜRKİYE'DEKİ YATIRIMCILARI VE ORTAKLARI

Yıl	Yatırım Yapan Firma	Yatırım Tutarı (Milyon Dolar)	Ortaklık Yapılan Türk Firması	Sektör
2005	China Railway Construction, Genertec	1.270	Cengiz ve IC İçtaş	Ulaşım
2007	Sinomach	610	Eren Grup	Enerji
2008	China National Building Material	110		Emlak
2008	Datong	760	Hema Enerji	Enerji
2009	China National Chemical Engineering	440	European Nickel	Metal
2010	Sinomach	360		Enerji
2010	Sinoma	780	Eren Grup	Emlak
2011	China National Chemical Engineering	640		Enerji
2012	China Power Investment and AVIC	850	Hattat Holding	Enerji
2012	Chery Auto	120		Ulaşım
2012	China Electric Equipment	600		Enerji
2012	Harbin Electric	130	Hattat Holding	Enerji
2013	China National Chemical Engineering	1.100	Ciner Holding	Medikal
2013	Genertec	460	Aksa Enerji	Enerji
2013	Harbin Electric	2.400	Hattat Holding	Enerji
2013	Sinomach	220		Enerji
2014	ICBC	320	Tekstil Bankası	Finans
2015	Sinomach	380	OEDAS ve OEPAS	Enerji
2015	Sinoma	160	Limak Holding	Emlak
2015	Sinoma	100	Votorantim Çimento	Emlak
2015	China Merchants, CIC, China Ocean Shipping (COSCO)	920	Fina Limanı – Kumport	Ulaşım
2016	Dongfang Electric	660	Hattat Holding	Enerji
2016	Bank of China	110		Finans
2016	ZTE	100	Netaş	Teknoloji
2018	Power Construction Corp	1.090		Enerji
2018	China Energy Engineering	300	Toya	Enerji

Türkiye'deki Çin yatırımlarının Türkiye'nin ihracatına katkısına dair bir çalışma bulunmamaktadır, lakin Çin Türkiye'deki yatırımlarının çoğunu üretim yerine enerji ve altyapı sektörlerine yönlendirmiştir.

Bu yatırımların üretim sanayisinde yoğunlaşmamış olması - hatta toplam yatırımlar içinde küçük bir paya sahip olması - Türkiye'nin ihracatına direkt bir katkı sağlamasa da, altyapı alanında gerek ulaşım (demir yolları, limanlar) gerek enerji sektöründe yapılan yatırımlar Türkiye'nin üretim sektörünü doğrudan etkilemekte ve dolaylı olarak ihracatına katkı sağlamaktadır. Bu katkının kaldıraç gücünü ölçmek ve tespit etmek, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine ve karar vericilerin verileri geniş yelpazede görmesinin sağlanmasına katkı sağlayacaktır.

İlerleyen yıllarda Çin ve Türkiye işbirliğinde, ülke sınırları ötesinde - ağırlıklı olarak Afrika'da - pandemi süreci ile ön plana çıkan sağlık altyapı sistemlerinin iyileştirilmesi yönünde ortak işbirliklerinin olması her iki ülke için Kovid-19 sonrası dönemde hem kendi aralarındaki hem de uluslararası düzeydeki ilişkilerin gelişmesi açısından önemlidir. Peki, neden özellikle Afrika öncelikli görülmelidir? Afrika ülkeleri, Osmanlı Devleti'nden bu yana Türkiye'nin dostane tutumuyla muhatap olmuştur. Türkiye'nin sömürgeci geçmişinin bulunmadığı ve bunun önemli bir yumuşak güç unsuru olduğu, Afrikalı liderler ve akademisyenler tarafından her fırsatta dile getirilmektedir. Ayrıca Müslüman ülkelerle sahip olduğu dinî/kültürel yakınlık Türkiye'yi Afrika ülkeleri nezdinde farklı bir konuma taşımaktadır.

Türkiye'nin sahip olduğu bu değerler Çin'in yüksek miktarlardaki döviz rezervleri ve yabancı ülkelere yatırım yapma arzusuyla birlikte düşünüldüğünde; hem Ankara - Pekin ortaklığı hem de Afrika ülkeleri açısından kazanç olarak görülebilecek yatırımların hayata geçirilmesi mümkündür.

Çin sahip olduğu devasa boyutlardaki döviz rezervi fazlalığını dış politikasının bir yansıması olarak belirli bölge ve sektörlerde yatırımlara dönüştürmektedir. Çin'in stratejik yatırım politikaları doğrultusunda büyük miktarlardaki döviz rezervi özellikle gelişmekte olan ülkelerle imzalanan ticari anlaşmalarda büyük altyapı yatırımlarına finansman sağlamaktadır. Topladığı refahı özellikle kendisi gibi gelişmekte olan ülkelere aktaran Çin farklı alternatif pazar arayışını sürdürmekte ve bu sayede nüfuz alanını genişletmektedir. Çin'in bu şekilde yabancı ülkelere "doğrudan yatırım" yapma aracını kullanması küresel ekonomide yeni bağlantı kanallarının oluşmasını sağlamaktadır.

Uluslararası teknoloji firmalarını satın alarak bilgi ve robotik teknoloji alanlarında söz sahibi olmak isteyen Çin bu alanlarda yatırım öncelikleri belirlemiştir. Bu açıdan Çinli firmalar uluslararası teknoloji firmalarını satın alarak bu piyasalarda ağırlık sahibi olmak istemektedir.

Türkiye'nin küresel ölçekte, bilgi teknolojileri gibi stratejik sektörlerdeki konumu göz önüne alındığında ise Çin'in Türkiye'ye yapacağı yatırımların Türkiye için bir perspektif oluşumuna yardımı olacağı da açıktır.

Güvenlik İlişkileri

Kovid-19 salgını küresel çapta savunma ekonomilerini ve dolayısıyla savunma harcamalarını ciddi ölçüde etkileyecektir. Dünyada savunma ekonomilerinin ve harekât kapasitelerinin de ciddi olumsuzluklar ile karşılaşacağı düşünülmektedir. Esasen 2008-2009 finansal krizinden sonra birçok Avrupa ülkesi askerî harcamalarda %30'lara varan kesintiler yapmak durumunda kalmıştır. 1999-2018 arasında AB üyesi ülkelerin envanterlerindeki ana muharebe tankı %78, savaş uçağı %49, taarruz helikopteri %66, firkateyn ve destroyerler %32 azalmıştır.

Stockholm Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI) verilerine göre; 2018 yılında 1,8 trilyon dolar olan küresel askerî harcamalar, 2019 yılında %4 artarak 1,9 trilyon dolara ulaşmıştır. Ancak bu yüksek rakamlar 1 miligram virüs karşısında ülkeleri koruyamamıştır. 2020 yılı savunma bütçesi 738 milyar dolar olan ABD'de salgın sonucu can kaybı 180 bini geçmiş durumdadır. Dünyanın en güçlü orduları sıralamasında ilk sıralarda yer alan diğer birçok ülke de virüs ile olan savaşlarını kaybetmiş ve aynı çaresizliği yaşamıştır. Büyük hızla yayılarak neredeyse tüm dünyayı esir alan virüsle mücadele ABD Başkanı dâhil birçok lider tarafından savaş durumu olarak ifade edilmiştir.

Kovid-19, millî güç unsurlarına askerî güç gibi yeni bir unsur eklemiştir; "Sağlık Sistemi Gücü". Bugüne kadar ülkelerin millî güç unsurları arasında yeteri kadar yer verilmeyen bu yeni güç unsuru, salgın esnasında ve sonrasında güvenlik çalışmaları içinde mutlaka dikkate alınacaktır. Sağlık sistemi ve altyapısı güçlü olan Türkiye, Rusya, Çin gibi ülkeler yurt dışına yardımları ve desteklerle yumuşak güç unsuru olarak farkındalık sağlamıştır. Birçok ülkenin silahlı kuvvetleri de salgınla mücadele sürecinde görev alarak; kamu düzenini sağlama, sağlık hizmeti desteği sağlama, sahra hastanesi kurma, ekipman desteği sağlama gibi görevler üstlenmiştir.

Çin ve Türkiye bu süreci iyi yönetmiş, proaktif yöntemlerle salgının yayılmasının önlenmesi ve kontrol altına alınmasında başarı sağlamıştır. İki ülke arasında; biyogüvenlik, biyoteknik, medikal istihbarat, kimyasal ve biyolojik silahlarla mücadele, Kimyasal-Biyolojik-Radyolojik-Nükleer birliklerine epidemi ile mücadele birimleri eklenmesi, "viroloji araştırma merkezleri" kurulması, akıllı ürünler -robotik sistemler - hava savunma sistemleri - hipersonik füzeler geliştirilmesi, uzay temalı çalışmalar, S/İHA geliştirilmesi, savaş gemisi ve savaş uçağı yapımı, yapay zekâ ve siber güvenlik gibi birçok alanda iki ülke arasında yakın işbirliği kurulabileceği öngörülmektedir.

İki ülkenin işbirliği ile gerçekleştirilecek ortak çalışmalar; halk sağlığı ve kamu düzeninin yanı sıra silahlı kuvvetlerin harekât ortamında Kovid-19 gibi salgınlarla karşılaşması hâlinde muharebe etkinliğini nasıl koruyabileceği gibi daha birçok alana yayılabilecektir. Ayrıca savaş dışı harekât konusunda ortak bir yapılanma ve işbirliğine gidilmesi de mümkündür.

Öneriler

Büyük dengesizlik içeren salt **“ticaret”** dışında; **“turizm”**, **“yatırım”**, **“finans”**, **“teknoloji”** ve **“güvenlik”** kapasitesi gibi alanlarda mevcut olan sınırsız potansiyele odaklanılması ve her birinin detaylı çalışılması, mekanizmalar oluşturulması ciddi önem arz etmektedir.

Karşılıklı empati ve bağımlılık temelli pozitif radikal bir konsept ve bunu uygulayacak **“kurumsal ekosistemin kurgulanması”** en önemli zihinsel eşiktir.

“Türkiye Çin Yatırım Fonu” kurulması ve paydaşlarının belirlenmesi, sürdürülebilirliği sağlayacak parametrelerin oluşturulması ile bölgesel ve küresel bir model olacaktır.

Küresel iş modeli ve tüm konvansiyoneli dönüştüren **“Biyoteknoloji”**, **“Robotik”**, **“Yapay Zekâ”**, **“Nanoteknoloji”**, **“Uzay”** ve **“Stratejik Hizmetler”** alanlarında pazar, ekosistem ve kapasite geliştirmek için güçlü işbirliği yapılması ve muhatapların eşleştirilmesi referans alınmalıdır.

Makro ve sektörel **“politika ve dönüşümleri karşılaştırmalı çalışan ve paylaşılan mekanizmalar”** kurulması başlangıç noktası niteliğindedir.

Türkiye ile Çin arasında öncelikle Kovid-19 gibi salgınlarla ilgili bir **“mükemmeliyet merkezi”** kurularak ortak mücadele için yol haritası belirlenmesi, tecrübe paylaşımı açısından önemlidir. Burada, kriz yönetiminin yeni baştan kurgulanması, bu tür salgınların afet yönetim mantığında nasıl yönetilmesi gerektiğine dair araştırmalar yapıp sofistike sistemler kurulması mümkündür.

Kovid-19 benzeri salgınlara hazırlıklı olunması ve gerçekleştiğinde başa çıkılabilmesi için ilgili multi-disipliner alanlarla desteklenebilecek ortak **“viroloji araştırma merkezleri”** kurularak yakın işbirliği sağlanması da mümkündür.

Her iki ülkenin de teknolojik seviyeleri giderek artmaktadır, daha güçlü ilerleme için ortak **“teknoloji merkezleri”** kurularak işbirliği imkanları da geliştirilebilir.

“Kuşak ve Yol İnisiyatifinin” özellikle demiryolu güzergâhının baş aktörleri olan Türkiye ve Çin bu alanda güvenlik boyutu dâhil taşımacılık, demiryolu inşaatı gibi alanlarda ortak mekanizmalar geliştirebilirler. Öyle ki, Türkiye; Çin ve Avrupa arasındaki ulaşımı ve ticari ağı geliştirecek koridor için **“Trans-Hazar-Orta Koridor”** projesini hayata geçirmeyi amaçlamaktadır. Bu girişimler çerçevesinde Çin ve Türkiye arasında; **“Orta Koridor”** projesini uyumlu hâle getirmeyi hedefleyen mutabakat muhtırası imzalanmıştır.

Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığı tarafından ortak takip edilen ve ülke ekonomisini yakından ilgilendiren “Orta Koridor” projesine dair çalışmalar geliştirilerek sürdürülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı’nın “Kuşak ve Yol İnişiyatifi” ekseninde önemli bir girişim olan “Edirne-Kars Demiryolu Projesi” kapsamında “**Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı**” 2017’de Bakü’de gerçekleştirilen toplantı sonucu hizmete açılmıştır. Bu güzergâhta demiryolu kullanımının artırılması önemlidir.

Kovid-19 ile değişen konjonktür, temassız taşımacılıkta demiryolu kullanımının önemini artırmıştır. Salgın öncesi Bakü-Tiflis-Kars güzergâhında aylık 4 bin ton olan yük taşıma kapasitesi, salgın sonrasında ayda 28 bin ton seviyelerine çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı; Azerbaycan, Hazar Denizi, Kırgızistan, Türkmenistan ve Çin gibi bölgelerde tarihî bağlar üzerinden “**Orta Koridor**” güzergâhının canlı tutulmasında demiryolu taşımacılığının önem ve işlerliğini ortaya koymaktadır.

Salgın sonrası güvenliği sağlamanın, her an sahaya çıkabilecek bilinmeyen/tanınmayan aktörler nedeniyle giderek zorlaşacağı bir sürece gidilmektedir. Geleceğe ışık tutabilmek için iki ülkenin ortak “**stratejik öngörü merkezleri**” kurması da değerlendirilmelidir. Yeni güvenlik risklerinin tespiti bu merkezlerde yapılarak tedbirler geliştirilmesi de böylece mümkün olacaktır.

KATKIDA BULUNANLAR

Büyükelçi (E) Murat BİLHAN

Doç. Dr. Tuğgeneral (E) Fahri ERENEL

Büyükelçi (E) Aydın NURHAN

Prof. Dr. Sedat AYBAR

Doç. Dr. Muharrem Hilmi ÖZEV

Dr. Savaş BİÇER

Dr. Rıza KADILAR

Oğuz ŞEN

Yusuf AYDEMİR

İzgi SAVAŞ

İhsan TOY

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı

Çin Halk Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu

Görüş ve Öneriler için: İhsan TOY | ihstantoy@tasam.org | T 90 (212) 635 6151